

Bosna ostaja sod

(Andrej Petelinšek)

**MEVLUDIN HRNJIĆ, danes imam v Sni-
ježici, pred dvajsetimi leti moški, ki je po
80-dnevnom skrivanju po gozdovih prišel
živ iz Srebrenice**

URŠKA MLINARIČ

"Teга, da mi je uspelo preživeti 80 dni v gozdu, med skalovjem in ruševinami, brez primerne hrane in v nenehnem strahu, da bom padel v roke četnikom, ne pripisujem ne sreči in ne pogumu. To je usoda," pravi 44-letni Mevludin Hrnjić, ko se z njim srečamo v Federaciji BiH.

Hrnjić se je v koloni s približno 15.000 mladimi fanti in moškimi iz Srebrenice preko gozdov odpravil na dobrih sto kilometrov dolg marš smrti. S ciljem, da se prebijejo do Tuzle, ozemlja pod pristojnostjo vojske Bosne in Hercegovine, in tako ubežijo gotovi smrti. V nasprotju z nekaj tisoči, ki jim je uspelo pot opraviti v nekaj dneh in preživeti, je Hrnjić za to pot potreboval 80 dni. Že drugi dan je v množici izgubil stik s svojimi tremi brati. Za vedno. Ubili so jih v srebreniških gozdovih. Tudi oče, ki je skupaj z mamo upal, da bo z avtobusi prepeljan na varno, je končal pod srbskimi rokami.

"Z vsakim letom bolj se mi zdi to, kar sem doživljal in preživljal

leta 1995 na tej 80-dnevni poti, kot sanje. Kot da bi se to dogajala nekemu drugemu, ne meni. Skozi kaj takega ne bi več zmoget," pravi, ozirajoč se na vojno dogajanje.

O vsem piše knjigo. Da spregovori, se je odločil, saj mu to pomaga. "Nekako lažje mi je, ko dam to iz sebe, obenem pa govorim tudi zato, ker se vse, kar se je zgodilo, ne sme nikoli pozabiti. Pozaba je nekaj najhujšega."

Niste Srebreničan, pa ste se vseeno tistega usodnega leta 1995 znašli v Srebrenici. Kako, zakaj?

"Res je. S starši in tremi brati sem živel v Kamenici, ki je od Srebrenice oddaljena sto kilometrov in kjer nas je aprila 1992 presenetila vojna. Čeprav smo predtem po televiziji spremljali dogajanje na Hrvaškem, smo imeli občutek, da gledamo film. Zdelo se nam je nemogoče, da bi v Bosni sosed dvignil roko nad soseda. Sam sem ravno začel v bližnjem kraju opravljati delo imama, ko se je situacija začela poslabševati. Najprej je padel Zvornik, ki je bil etnično očiščen, za njim pa tudi okoliške vasi skupaj s Kamenico, zato smo se preko tamkaj najvišje planine Udrč (1043 metrov) odpravili k sestri."

A ste se v Kamenico vrnili še dvakrat, preden ste se zatekli v Srebrenico.

"Preko različnih kurirjev smo dobili informacije, da nas Srbi pozivajo, naj se vrnemo, kar smo tudi storili, pa čeprav je bila vas požgana. Po krajšem zatišju so Srbi od nas zahtevali, da predamo vse orožje. Naivni smo to tudi storili, ljudje so predali celo lovske puške, kar se je kasneje izkazalo za napako, saj jih je mnogo zaradi nezmožnosti obrambe umrlo. Februarja 1993, po znani srbski ofenzivi Krivaja, je Kamenica padla tretjič in tako smo se marca zatekli v Srebrenico."

Kakšno so bile takrat tam razmere?

"Izredno slabe. Že takrat je v Srebrenici vladala lakota, poleg tega je to kraj, ki je stisnjen v ozko dolino med hribe, v katero se je nagneto veliko ljudi, saj so Srbi nenehno stiskali obroč okoli mesta. Ljudje so bili po prostorih nagneten kot sardine v konzervi. Tudi sam sem s starši in tremi brati živel v neki polkletni lopi, velikosti približno devet kvadratnih metrov. Higiena je bila slaba, ljudje so bili psihično na tleh. Ni bilo elektrike. Ko sem se nekega dne spustil v mesto, pa me je aretirala bosanska vojna policija in me odpeljala na bojno linijo okoli Srebrenice, kjer sem kot vojak preživel štiri dni. Nato je bila Srebrenica razglašena za zaščiteno demilitarizirano območje. Ker je bilo v mestu šest džamij, sem vse

do usodnega 11. julija v tamkajšnji glavni džamiji opravljal delo imama."

Ste zadnje dni pred usodnim 11. julijem v Srebrenici slutili, da se nekaj pripravlja?

"V prvih dneh julija so začeli Srbi grmaditi svoje sile nad Srebrenico. Prvi napadi so se začeli 6. julija, tri dni kasneje so se ljudje, približno 40.000, zaradi nenehnega granatiranja in obstreljevanja nagneli le v eno polovico mesta. Komandanti brigad in borci so sklenili, da bodo 10. julija krenili v napad, s čimer jim je uspelo Srbe potisniti nazaj za nekaj kilometrov, a je sledil protinapad in vrnili smo se na linije okoli mesta. Upali smo le še na božjo milost. Usodnega 11. julija zjutraj je zavladala zlovesča tišina, na pogajanja v mesto je prišel nizozemski poveljnik Tom Kerremans in dobivali smo informacije, da Srebrenica ne bo padla. Še dan prej nas je Kerremans prepričeval, naj gremo v zaklonišča, ker bodo ob zori Natova letala zbombardirala celotno okolico mesta. A do tega ni prišlo, imeli so nas za bedake. Okoli 11. ure so Srbi udarili s težko artilerijo. Ženske, otroke in starce so z Unproforjevimi kamioni odpeljali v Potočarje, moški pa smo uvideli, da je naša edina možnost, da se preko gozdov odpravimo proti Tuzli, z zavedanjem, da nas tudi na poti lahko

smodnika

doleti smrt. Vedeli smo, da druge izbire nimamo, da nas čaka gotova smrt, če jim pademo v roke."

Kako je potekala vaša pot?

"Prehoditi je bilo treba veliko, marsikje težko prehodno ozemlje, zaradi nenehnih obstreljevanj pa je bilo naše gibanje tudi zelo upočasnjeno. V množici ljudi, ko je Srbom uspelo kolono z granatiranjem preseči na pol, sem že drugi dan izgubil stik z vsemi tremi brati. Takrat nisem vedel, da sem jih videl poslednjič. Znano je, da je večini od tistih, ki so bili v prvem delu kolone, uspelo priti na osvobodeno ozemlje, medtem ko jih je bila večina iz druge polovice kolone, v kateri sem se znašel tudi sam, ubita v tamkajšnjih gozdovih."

Tudi vi bi kmalu za vedno ostali v gozdovih.

"Zaradi granatiranja prve dneve sploh nismo nič spali in jedli, zato so mnogi halucinirali, padali v nezavest. Tudi sam sem nekajkrat izgubil zavest. Ljudje so, potem ko so nam presekali pot, začeli izgubljati upanje. Četniki pa so nas pozivali, naj se predamo in mnogi so to tudi storili. Tudi sam sem se s skupino desetih odločil za ta korak. Že sem jih slišal za ovinkom, kako se pogovarjajo, ko se je nekaj v meni zgnilo. Ne vem, kako bi to opisal, a tisti trenutek sem si rekel, da se ne smem predati. Vrnil sem se v gozd in s tem ubežal gotovi smrti. Ta je doletela vse, ki so se predali, kar dokazujejo tudi številni posnetki, ki si jih lahko zdaj ogleda vsak na svetovnem spletu."

A vaša kalvarija se je šele začela.

"Skupaj še z enim moškim, ki se je prav tako odločil, da se ne preda, sva tavalja po gozdnih brezpotjih in se srečevala z drugimi nesrečniki, ki so se prav tako prebijali proti Tuzli. Včasih nas je bilo petdeset, včasih dvajset, kdaj pa le trije, štirje. Brez pogojev za življenje smo se 80 dni prebijali po gozdu, kamenju, se skrivali po ruševinah in pogoriščih. Živeli smo od tega, kar smo našli v naravi. Ko se zdaj spominjam tistih dni, ne morem verjeti, da sem lahko s tem preživel. Jedli smo nezrelo sadje, gobe, različne zeli, koprive, po dežju tudi polže, ki so prilezli na plano. Ob tem sem imel srečo, da vseh 80 dni nisem zbolel. Če smo imeli črevesne težave, smo si kuhali čaj iz lubja. To, da sem preživel, nima nobene zveze s pogumom, to je usoda. Usoda je, da so teren prečiščevali s psi in da pes le nekaj metrov od grmovja, v katerem sem se skrival, ni zalajal v znak, da je nekaj zavohal. Čudež je, da smo prehajali teren le dvajset metrov od njihove postojanke, pa nas niso opazili, ter da nismo končali na minskem polju, čez katero smo morali tik predtem, preden nam je uspelo stopiti na teritorij v pristojnosti bosanske vojske."

Kakšno pa je bilo vaše psihično in fizično stanje?

"To so bile težke muke preživljanja. Niti sam nisem verjel, da mi bo uspelo. Živel sem v nenehnem strahu pred lakoto in nabojem, ki bi me lahko zadel vsak trenu-

tek. Tako rekoč vsakodnevno smo poslušali njihove pozive, naj se predamo, češ da se nam ne bo nič zgodilo. A vemo, da jih je zaradi predaje umrlo tisoče. Sčasoma smo si tako izostrili čute, da smo točno vedeli, kdaj se moramo plaziti, kako se pritajiti. Ko se mi je 29. septembra po skoraj treh mesecih uspelo prebiti do Kalesij, na ozemlje v pristojnosti bosanske vojske, sem mislil, da nikoli več ne bom znal normalno govoriti, saj smo med sabo le šepetali. Nohte sem imel vraščene, koža je bila vsa vneta. Zato lahko rečem, da je res čudež, da sem preživel."

So vam ostale travme?

"Imam nočne more, v katerih me nenehno preganjajo vojaki, ki jim poskušam ubežati v hribe. Pogosto sanjam tudi o mami in očetu, se vračam v srečne dni. Nekako se mi uspeva spopadati s travmami, čeprav sprva po prihodu v Tuzlo nisem verjel, da bom lahko nadaljeval delo imama. Vere v boga sicer nisem nikoli izgubil, a enostavno nisem bil sposoben prevzeti odgovornosti, ki ga to delo prinaša; imam mora biti na voljo ljudem, vernikom, tolmačiti vero, biti vzor. Čez čas sem prevzel delo veroučitelja in si nekako opomogel, tako da sem bil leta 1996 poslan za imama v Teočak, kjer sem še danes."

Ste vedeli, da bratje niso preživeli?

"Upal sem, da so živi, zlasti oče, a mu v Potočarjih ni uspelo skupaj z mamom stopiti v avtobus. V zadnjem trenutku so mu Srbi to preprečili. Njegove posmrtno ostanke so našli leta 2000 v moji rojstni vasi Kamenica, v sekundarnem grobišču. Bil je ustreljen. V Tuzli sem našel le mamu, ki je že izgubila upanje, da mi je uspelo. Brata Salka so leta 1998 našli v odprti grobnici v gozdu, Adema leta 2003, medtem ko so leta 2011 našli le tri kosti brata Ibrahima. Njega zato še nismo pokopali. Čakamo, če bodo našli še kakšne posmrtno ostanke. Mama, ki je umrla lani, tako ni dočakala trenutka, ko bi lahko pokopala tudi tretjega sina."

Kako si razlagate Srebrenico?

"Samo Srebrenico pa tudi vojno razumem kot veliko preizkušnjo za muslimane. V Koranu piše, da bodo verniki preizkušani na različne načine, tudi z izgubo življenja. Obenem pa je Srebrenica tudi primer naše naivnosti in lahkomišelnosti. Ali smo se iz te tragedije kaj naučili, ne vem oziroma kakor kdo ... Ne mi ne svetovna javnost se nismo zavedali pošastnosti srbske vojske. Genocid je bil vnaprej načrtovan. Svet pa je celotno dogajanje opazoval in dopustil genocid, zato vsak nosi del krivde, od mednarodne skupnosti, svetovnih voditeljev do državnih in lokalnih vodij."

Kaj kot svojec žrtev pričakujete od države? Kakšen je njen odnos do Srebrenice?

"Srebrenica je aktualna le 11. julija. Takrat pridejo predstavniki državnega vrha v Potočare in imajo goreče govore, potem pa do naslednjega julija nič. Še huje pa je s Srbijo in predstavniki Republike

(Andrej Petelinšek)

Človek mora biti pošast, da muči otroka in ga na koncu zakolje, da posili ženske in se izživlja nad ljudmi v taboriščih. Srebrenica je dokaz številka ena, kakšne pošastnosti je sposoben človek

srbske. Čeprav ni mogoče zanikati tega, kar se je zgodilo v Srebrenici, Srbi še vedno ne želijo priznati, da je to bil genocid. Oporekajo celo številu žrtev. To so žalostna dejstva, ki kažejo, kako se obe strani igrata s srebreniškiimi žrtvami. Če je genocid bil, je treba pritisniti nanje, da to dejstvo spoštujejo in priznajo, ne pa, da so redki vojni zločinci, ki se znajdejo pred organi pravosodja, obsojeni na smešne kazni."

Ali se o Srebrenici pogovarjate s svojimi otroki?

"Se, čeprav se zgodovinska dejstva poskušajo sprevrčati in tako se tudi otrokom preko interneta poskuša prati možgane. A kot preživeli jim lahko povem, da sem vojno doživel pri svojih 21, 22 letih. Torej v najboljših letih. Pripovedujem jim o trpljenju, skozi katero smo šli, in o tem, kako sem izgubil številne sorodnike. Pojasnim jim osnovna dejstva, da ne bi pozabili, kajti pozaba je nekaj najhujšega. Danes nam sicer razlagajo, kako da ni mogoče živeti v preteklosti. Da je treba sprejeti, kar se je zgodilo, in oprostiti storilcem, da bi spet lahko zaživeli skupaj. S tem se povsem strinjam, a potrebno je vzajemno spoštovanje vseh in tudi spoštovanje pravic vseh, od državljskih do verskih, pa čeprav nam je bila Bošnjakom z daytonskim sporazumom povzročena krivica, ko je bilo 49 odstotkov teritorija danega Srbom, ki so jim dopustili tudi pristavek srbska, torej Republika srbska."

Vi verjamete v sobivanje Bošnjakov in Srbov?

"Verjamem, kajti preprosti ljudje so na to pripravljani, a jim tega ne dovolijo politiki. Samo pogledajte, kaj dela predsednik Republike srbske Milorad Dodik in njegovi politiki. Nenehno upočasnjuje procese in govori o osamosvojitvi Republike Srbske. To mu nekdo dovoljuje,

sicer se ne bi čutil tako močnega. Vse krivice izvirajo iz daytonskega sporazuma."

Vas je strah, da bi se zgodba ponovila?

"Ja, strah me je. V srbsko entiteto je zelo malo povratnikov Bošnjakov. In če bi se kdo nekega dne spomnil, da jih izbriše, bi z njimi opravili v 24 urah. Republika srbska je skorajda etnično čista. Bošnjaki so v njej državljsani drugega reda. Po vsem, kar sem videl v Srebrenici leta 1995, vse laži in dvoličnost Unproforja, ki bi lahko preprečil mrtjavo, ne zaupam mednarodni skupnosti, da bi se ustrezno odzvala. Situacija pa je težka, zlasti ekonomsko, tudi v federaciji. Dvajset let ni ne malo ne veliko in rane so še zelo boleče. Bosna je bila in je v vsakem trenutku lahko ponovno sod smodnika."

Čutite sovraštvo do storilcev zločinov?

"Ko gledam posnetke o Srebrenici na svetovnem spletu, ne morem dojeti, da so že takrat obstajali posnetki o vsem, kar se je tam dogajalo. In ko gledam obtožence v Haagu, kako se obnašajo, takrat občutim sovraštvo. Ampak samo do tistih, ki so delali zločine. Sam sem bil na vojni liniji s puško v roki, ampak nikoli ne bi mogel početi tega, kar je počela nasprotna stran. Človek mora biti pošast, da muči otroka in ga na koncu zakolje, da posili ženske in se izživlja nad ljudmi v taboriščih. Srebrenica je dokaz številka ena, kakšne pošastnosti je sposoben človek. Obsojam vsak zločin, ki je storjen, ne glede na to, katera stran ga je zagrešila. A zločinov bošnjaške in srbske strani ni mogoče enačiti, kot bi radi Srbi. Sicer pa lahko rečem, da s Srbi sodelujem, a te težke teme ne odpiramo, saj bi hitro prišlo do konflikta. Zato lahko rečem le, da oprostim lahko, pozabim pa nikoli." •